

OLESIA TKACHUK

UNIWERSYTET JAGIELLOŃSKI
WYDZIAŁ STUDIÓW MIĘDZYNARODOWYCH I POLITYCZNYCH
KATEDRA STUDIÓW NAD PROCESAMI INTEGRACYJNYMI
E-MAIL: OLESIA.TKACHUK@DOCTORAL.UJ.EDU.PL

Specjalna misja monitorująca OBWE na Ukrainie – cele i problemy w ich realizacji

STRESZCZENIE

Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE) uważana jest za największe ugrupowanie regionalne zajmujące się utrzymywaniem światowego porządku pokojowego. Realizując swoje zadania, OBWE odwołuje się między innymi do takiego narzędzia, jak operacje pokojowe. Począwszy od lat dziewięćdziesiątych XX wieku, przeprowadzono szereg tego typu misji w byłej Jugosławii, Gruzji, Estonii, Mołdawii, na Łotwie, w Tadżykistanie itp. Po wybuchu konfliktu zbrojnego na wschodzie Ukrainy na prośbę rządu ukraińskiego misję OBWE ustanowiono także w Donbasie. Celem artykułu jest analiza zadań specjalnej misji monitorującej OBWE na Ukrainie (SMM), ich realizacji oraz pojawiających się przy tym problemów oparta na sprawozdaniach i codziennych raportach. Po jej przeprowadzeniu autorka odpowiada na pytanie o znaczenie SMM dla przywrócenia pokoju i stabilności we wschodnich obwodach Ukrainy.

SŁOWA KLUCZOWE

OBWE, misja monitorująca, Ukraina, konflikt

Wstęp

Protesty na Majdanie Niepodległości w Kijowie, aneksja Krymu przez Federację Rosyjską oraz rozpoczęcie działań zbrojnych na wschodzie Ukrainy doprowadziły do zmian na najwyższym szczeblu władzy państwowej oraz wznowienia prac przygotowawczych nad podpisaniem umowy stowarzyszeniowej z Unią Europejską, przede wszystkim zaś do ogromnej ilości ofiar śmiertelnych, masowych migracji wewnętrznych i zagranicznych¹, a także

¹ Szerzej na temat migracji z Ukrainy zob. *Migranci i uchodźcy z Ukrainy*, [w:] *Niekontrolowane migracje do Unii Europejskiej*, red. P. Sasnal, Warszawa 2015, s. 37–41.

znacznego pogorszenia sytuacji gospodarczej kraju². Społeczność międzynarodowa, reagując na te wydarzenia, podjęła kroki w celu przywrócenia pokoju, stabilności i bezpieczeństwa na Ukrainie. W pierwszej kolejności Unia Europejska (UE), a także Stany Zjednoczone, Norwegia, Australia, Kanada, Szwajcaria i Japonia zdecydowały się nałożyć na Federację Rosyjską, która jest aktywnie zaangażowana w konflikt w Donbasie, różnego rodzaju sankcje (izolacja pojedynczych osób, blokada aktywów finansowych, sankcje gospodarczo-finansowe)³. Ponadto poszczególni uczestnicy stosunków międzynarodowych biorą udział w rozmowach pokojowych między stronami konfliktu. Odbywają się one w dwóch formatach: normandzkim⁴ (spotkania przedstawicieli Ukrainy, Rosji, Francji i Niemiec)⁵ oraz mińskim⁶ (Trójstronna Grupa Kontaktowa ds. Uregulowania Sytuacji na Wschodzie Ukrainy, składająca się z przedstawicieli Ukrainy, Rosji, OBWE, a także tak zwanej Donieckiej Republiki Ludowej i tak zwanej Ługańskiej Republiki Ludowej⁷). Prace w obydwu formatach doprowadziły do podpisania dwóch porozumień w sprawie uregulowania konfliktu w Donbasie, zawierających między innymi punkty o zawieszeniu broni od 15 lutego 2015 roku i wycofaniu przez obie strony konfliktu ciężkiej techniki wojskowej z rejonu walk. Dodatkowo państwa członkowskie Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie zgodziły się wysłać na Ukrainę Specjalną Misję Monitorującą (SMM), która miałyby obserwować wdrażanie powyższych porozumień przez obie strony

² Zob. szerzej: O. Tkachuk, *Wpływ konfliktu zbrojnego na Ukrainie na sytuację gospodarczą państw poradzieckich*, [w:] *Wyzwania wewnętrzne i zewnętrzne dla obszaru poradzieckiego*, t. 2, red. A. Dąbrowa, M. Pieńkowski, Warszawa 2015, s. 125–126.

³ *Sankcje i Rosja*, red. J. Ćwiek-Karpowicz, S. Secieru, Warszawa 2015, s. 39–43.

⁴ Pierwsze spotkanie przedstawicieli Ukrainy, Rosji, Francji i Niemiec w formacie normandzkim odbyło się 6 czerwca 2014 roku. Por. *Олланд розповів, як зароджувався „нормандський формат”*, 14.10.2016, [online] <http://www.unian.ua/politics/1572573-putin-hoche-privlasniti-krim-i-bilshe-nichogo-olland-dopuskae-novi-sanktsiji-proti-rosiji.html> [dostęp: 29.01.2017].

⁵ *Czwórka normandzka: nowe działania w sprawie porozumienia z Mińska*, 19.02.2015, [online] http://wyborcza.pl/1,76842,17453780,Czworka_normandzka_nowe_dzialania_w_sprawie_porozumienia.html [dostęp: 01.03.2016].

⁶ Nazwa formatu mińskiego pochodzi od nazwy miasta, w którym odbywają się spotkania Trójstronnej Grupy Kontaktowej ds. Uregulowania Sytuacji na Wschodzie Ukrainy. Por. *Реакція ОБСЄ на кризу в Україні і навколо неї*, 26 жовтня 2014 р., [online] <http://www.osce.org/uk/home/125576?download=true> [dostęp: 29.01.2017].

⁷ Tak zwana Doniecka Republika Ludowa oraz tak zwana Ługańska Republika Ludowa są quasi-państwami zajmującymi część terytorium obwodów donieckiego i ługańskiego na Ukrainie, które ogłosiły niepodległość 12 maja 2014 roku, lecz nie są uznawane na arenie międzynarodowej. Por. A. Szumski, *Status prawny Donieckiej Republiki Ludowej i Ługańskiej Republiki Ludowej*, „Dyplomacja i Bezpieczeństwo” 2015, nr 1 (3), s. 150–151.

konfliktu oraz sprzyjać nawiązywaniu między nimi dialogu⁸. Celem niniejszych rozważań jest przeanalizowanie zadań tej misji, ich realizacji oraz pojawiających się przy tym problemów w oparciu o sprawozdania i codzienne raporty, a następnie udzielenie odpowiedzi na pytanie o znaczenie SMM dla przywrócenia pokoju i stabilności we wschodnich obwodach Ukrainy.

Geneza Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie

Pomysł stworzenia europejskiego systemu bezpieczeństwa, mimo prób podejmowanych przed II wojną światową (na przykład działań inicjowanych przez Związek Radziecki i Francję w latach 1933–1934, których celem było ustanowienie Paktu Wschodniego) oraz po jej zakończeniu (w połowie lat pięćdziesiątych XX wieku ZSRR zaproponował podpisanie ogólnoeuropejskiego układu o bezpieczeństwie zbiorowym), zyskał na znaczeniu dopiero w 1964 roku. W grudniu tego roku miała miejsce XIX sesja Zgromadzenia Ogólnego Organizacji Narodów Zjednoczonych, podczas której ówczesny minister spraw zagranicznych Polski Adam Rapacki zwrócił uwagę na zagrożenia wynikające z nasilenia się wyścigu zbrojeń w Europie. Zaproponował on zorganizowanie konferencji z udziałem wszystkich państw europejskich oraz ZSRR i Stanów Zjednoczonych w celu przedyskutowania spraw związanych z bezpieczeństwem europejskim. Początkowo pomysłem zainteresowały się przede wszystkim państwa bloku wschodniego. W marcu 1969 roku przyjęły one tak zwany apel budapeszteński⁹, w którym wezwały wszystkie państwa Europy do połączenia wysiłków w celu zwołania wspomnianej konferencji. Kraje zachodnie w tym czasie ostrożnie podchodziły do idei Rapackiego, obawiając się wzrostu dominacji Związku Radzieckiego na kontynencie europejskim oraz osłabienia pozycji NATO¹⁰.

Jednak w wyniku procesu odprężenia międzynarodowego z początku lat siedemdziesiątych XX wieku, przejawiającego się przede wszystkim w normalizacji dwustronnych relacji między Republiką Federalną Niemiec (RFN) i krajami bloku wschodniego¹¹, udało się aktywnie rozpocząć przygotowa-

⁸ S. Kardaś, W. Konończuk, *Mińsk 2 – kruchy rozejm zamiast trwałego pokoju*, 12.02.2015, [online] <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2015-02-12/minsk-2-kruchy-rozejm-zamiast-trwalego-pokoju> [dostęp: 1.03.2016].

⁹ Apel budapeszteński został przyjęty przez Doradczy Komitet Polityczny Organizacji Układu Warszawskiego w 1969 roku. Por. W. Malendowski, *Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie*, [w:] *Stosunki międzynarodowe*, red. W. Malendowski, C. Mojsiewicz, Wrocław 2004, s. 413.

¹⁰ Ibidem, s. 412–413.

¹¹ Wskutek odprężenia międzynarodowego podpisano szereg bilateralnych porozumień między RFN a państwami wschodnioeuropejskimi: w sierpniu 1970 roku zawarto

nia do ogólnoeuropejskiej konferencji w sprawie bezpieczeństwa. Dodatkowo korzystnie na prace przygotowawcze wpłynęły: układ podpisany przez Stany Zjednoczone, Wielką Brytanię, Francję i ZSRR w sprawie Berlina Zachodniego; szereg porozumień międzynarodowych zawartych między Stanami Zjednoczonymi i ZSRR w latach 1972–1974; decyzja państw członkowskich Układu Warszawskiego i NATO dotycząca powołania specjalnego forum negocjacji w sprawie redukcji zbrojeń i sił zbrojnych w Europie Środkowej, które rozpoczęły się w 1973 roku w Wiedniu¹².

Wielostronne konsultacje przygotowawcze do konferencji (tak zwane konsultacje helsińskie) z udziałem szefów misji dyplomatycznych 32 państw europejskich, Stanów Zjednoczonych i Kanady rozpoczęły się 22 listopada 1972 roku w Centrum Konferencyjnym Dipoli niedaleko Helsinek. Zakończyły się one 8 czerwca 1973 roku przyjęciem *Zaleceń końcowych konsultacji helsińskich* (tak zwanej Błękitnej Księgi). W dokumencie uzgodniono trójfazowy przebieg konferencji: pierwsza faza – na szczeblu ministrów spraw zagranicznych (Helsinki, lipiec 1973 roku); druga faza – na szczeblu ekspertów (Genewa, wrzesień 1973 – lipiec 1975); trzecia faza – spotkanie na szczycie (Helsinki, lipiec i sierpień 1975 roku)¹³. Ponadto określono trzy koszyki zagadnień, nad którymi miała się toczyć dyskusja podczas konferencji: 1) bezpieczeństwo w Europie; 2) współpraca gospodarcza, naukowo-techniczna oraz w sferze ochrony środowiska naturalnego; 3) współpraca w dziedzinie humanitarnej i innych (kontakty, informacja, kultura, oświata)¹⁴.

Przystępując do konferencji, oba bloki międzynarodowe kierowały się odmiennymi względami. Kraje Zachodu dopatrywały się w niej możliwości rozpowszechnienia zasad demokratycznych w państwach komunistycznych, a tym samym stworzenia demokratycznego systemu pokojowego w zjednoczonej Europie. Celem władz komunistycznych państw bloku wschodniego było natomiast potwierdzenie *status quo* powstałego po zakończeniu II woj-

Układ o wyrzeczeniu się siły we wzajemnych stosunkach między ZSRR i RFN, w grudniu 1970 roku – Układ o podstawach normalizacji wzajemnych stosunków między Polską a RFN, w maju 1972 roku zawarta została umowa między Republiką Federalną Niemiec a Niemiecką Republiką Demokratyczną, a w grudniu 1973 roku – porozumienie między RFN i Czechosłowacją. Por. T. Łoś-Nowak, *Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie*, [w:] *Encyklopedia politologii*, t. 5: *Stosunki międzynarodowe*, red. T. Łoś-Nowak, Zakamcze 2002, s. 244; W. Malendowski, op. cit., s. 414.

¹² Ibidem.

¹³ A. Rzepliński, *KBWE/OBWE – w kierunku autentycznego partnerstwa w Nowej Erze?: posłowie*, [w:] *Dwadzieścia lat procesu KBWE: od konfrontacji do współpracy*, red. A. Bloed, Warszawa 1995, s. 10–12.

¹⁴ W. Malendowski, op. cit., s. 414.

ny światowej oraz uznanie dominacji Związku Radzieckiego nad krajami Wschodu¹⁵.

Obrady Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie¹⁶, w których udział wzięły 33 państwa europejskie (bez Albanii), Stany Zjednoczone i Kanada, zakończyły się 1 sierpnia 1975 roku podpisaniem Aktu końcowego KBWE. W preambule tego dokumentu kraje-sygnatariusze potwierdziły, że „ich celem jest sprzyjanie poprawie stosunków między nimi i zapewnienie warunków, w których ich narody będą mogły żyć w pokoju prawdziwym i trwałym, wolne od wszelkiego zagrożenia bądź prób naruszenia ich bezpieczeństwa”¹⁷. Został on podzielony na cztery części:

1. Zagadnienia dotyczące bezpieczeństwa, czyli Deklaracja zasad rządzących wzajemnymi stosunkami między państwami uczestniczącymi oraz Dokument w sprawie środków budowy zaufania i niektórych aspektów bezpieczeństwa i rozbrojenia. W pierwszym z tych dokumentów skatalogowane zostały zasady rozwoju stosunków międzynarodowych: suwerenna równość; poszanowanie praw wynikających z suwerenności; powstrzymywanie się od groźby użycia siły lub jej użycia; nienaruszalność granic; integralność terytorialna państw; pokojowe załatwianie sporów; nieingerencja w sprawy wewnętrzne; poszanowanie praw człowieka i podstawowych wolności, włączając w to wolność myśli, sumienia, religii lub przekonań; równouprawnienie i prawo narodów do samostanowienia; współpraca między państwami; wykonywanie w dobrej wierze zobowiązań wynikających z prawa międzynarodowego¹⁸. Zasady te stały się uniwersalnymi normami regulującymi stosunki międzynarodowe, nieraz znajdującymi potwierdzenie w pozostałych dwu- lub wielostronnych dokumentach zawieranych między państwami biorącymi udział w KBWE¹⁹. W drugim dokumencie państwa-sygnatariusze uznały konieczność umacniania wzajemnego zaufania, a tym samym przyczyniania się do zwiększenia stabilności i bezpieczeństwa w Europie dzięki wcześniejszemu powiadomianiu o wielkich manewrach wojskowych oraz innych ruchach wojsk, a także wymianie obserwatorów. Pod-

¹⁵ Ibidem, s. 416; T. Łoś-Nowak, op. cit., s. 245.

¹⁶ Nazwa Konferencja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (KBWE) została przyjęta podczas drugiej fazy rozmów w Genewie.

¹⁷ *Akt Końcowy Helsinek 1975*, [w:] E. J. Osmańczyk, *Encyklopedia ONZ i stosunków międzynarodowych*, Warszawa 1986, s. 20.

¹⁸ Ibidem, s. 20-21.

¹⁹ J. Prystrom, *Konferencja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie*, [w:] *Encyklopedia prawa międzynarodowego i stosunków międzynarodowych*, red. A. Klafkowski et al., Warszawa 1976, s. 133.

kreślono także, że dla zwiększenia bezpieczeństwa europejskiego należy dążyć do powszechnego i całkowitego rozbrojenia²⁰.

2. Współpraca w dziedzinie gospodarki, nauki i techniki oraz środowiska naturalnego. W tej części Aktu końcowego KBWE zawarte zostały szczegółowe postanowienia regulujące rozwój współpracy handlowej, kooperacji przemysłowej, realizację projektów stanowiących przedmiot wspólnego zainteresowania, a także kształtowanie współpracy naukowo-technicznej, w obszarze środowiska naturalnego oraz w innych dziedzinach (między innymi w zakresie transportu, turystyki, migracji siły roboczej, kształcenia kadr) w oparciu o poszanowanie zasady równości, wzajemnego zadowolenia partnerów i wzajemności²¹.

3. Współpraca w dziedzinie humanitarnej i w innych obszarach. Kraje uczestniczące w KBWE zgodziły się, że mając na uwadze duchowy rozwój człowieka, bez względu na rasę, płeć, język lub religię, należy wzmacniać kontakty między ludźmi, rozwijać współpracę w dziedzinie informacji, kultury i oświaty, a także rozwiązywać problemy humanitarne²².

4. Dalsze kroki po konferencji. Ostatnia część dokumentu poświęcona została sposobom wdrażania w życie postanowień Aktu (poprzez działania jedno-, dwu- i wielostronne) oraz kontynuowaniu procesu, któremu początek dała KBWE (poprzez wymianę poglądów i organizowanie spotkań przedstawicieli zainteresowanych państw)²³.

Pierwsze spotkanie, o którym wspomniano w ostatniej części Aktu końcowego KBWE, zostało zorganizowane w okresie między 4 października 1977 roku a 9 marca 1978 roku w Belgradzie. Było ono poświęcone zagadnieniom „wymiaru ludzkiego” KBWE (tak zwany trzeci koszyk), czyli przestrzeganiu praw człowieka i podstawowych wolności oraz kwestiom humanitarnym. W późniejszych latach miały miejsce kolejne spotkania, dotyczące różnych dziedzin współpracy²⁴. Wśród najważniejszych należy wymienić konferencję w Sztokholmie (1984–1986). Podczas obrad przyjęty został dokument, w którym państwa-sygnatariusze wyraziły zgodę na wzajemne informowanie się o przedsięwzięciach o charakterze wojskowym podejmowanych w Europie, przyległym obszarze morskim i przestrzeni powietrznej²⁵. Dyskusję na temat środków budowy zaufania kontynuowano w Wiedniu w latach 1989–1992. Skutkiem prowadzonych wówczas rozmów były tak zwane dokumenty

²⁰ *Akt Końcowy Helsinek 1975*, op. cit., s. 21–22.

²¹ *Ibidem*, s. 22–26.

²² *Ibidem*, s. 26–30.

²³ *Ibidem*, s. 30.

²⁴ T. Łoś-Nowak, op. cit., s. 245–246.

²⁵ W. Malendowski, op. cit., s. 418.

wiedeńskie²⁶, w których zgodzono się między innymi na zapraszanie dziennikarzy państw KBWE na wybrane ćwiczenia wojskowe, ustanowienie mechanizmu konsultacji i współpracy na wypadek pojawienia się niezwyklej aktywności wojskowej, a także ujawnianie nowych rodzajów broni i systemów wyposażenia²⁷.

Istotną rolę odegrały także inne spotkania. W dokumencie końcowym konferencji w Wiedniu (1986–1989) państwa-sygnatariusze zwróciły uwagę na konieczność respektowania prawa każdego z nich do samodzielnego wyboru systemu politycznego, społecznego, gospodarczego i kulturalnego oraz zgodziły się na wzajemną wymianę informacji o sprawach związanych z prawami człowieka, podstawowymi wolnościami oraz innymi zagadnieniami humanitarnymi²⁸. Z kolei podczas spotkania w Paryżu (1990)²⁹ podpisana została Paryska Karta Nowej Europy, w której państwa uczestniczące w KBWE stwierdziły, że „dzielność mężczyzn i kobiet, siła woli narodów i potęga idei Helsińskiego Aktu Końcowego otworzyły nową erę demokracji, pokoju i jedności w Europie”³⁰. W dniu otwarcia konferencji w Helsinkach (1992) 25 państw KBWE podpisało Traktat „Otwartych Przystaw”. Wynikiem tego spotkania był dokument końcowy zatytułowany *Wyzwania przemiany*, w którego drugiej części (tj. *Decyzjach helsińskich*) zawarto postanowienia dotyczące wzmocnienia struktury instytucjonalnej KBWE oraz spraw bezpieczeństwa (w szczególności zapobiegania konfliktom i ich opanowywania, wczesnego ostrzegania, przeprowadzania operacji pokojowych pod auspicjami KBWE)³¹. Z kolei podczas konferencji w Budapeszcie (1994) przyjęty został Kodeks postępowania w dziedzinie polityczno-wojskowych aspektów bezpieczeństwa oraz dokument końcowy *Ku prawdziwemu partnerstwu w nowej erze*³². W trakcie paryskiego spotkania (1995) uczestnicy

²⁶ Pierwszy tak zwany dokument wiedeński został przyjęty w listopadzie 1990 roku, a drugi – w marcu 1992 roku. Por. A. Rzepliński, op. cit., s. 64–66.

²⁷ Ibidem.

²⁸ W. Malendowski, op. cit., s. 418–419.

²⁹ 19 listopada 1990 roku przy okazji Szczytu Paryskiego 23 państwa uczestniczące w KBWE podpisały Traktat w sprawie sił konwencjonalnych w Europie (CFE). Z kolei 10 lipca 1992 roku zawarty został CFE 1A, czyli Układ o ograniczeniu stanów osobowych sił konwencjonalnych w Europie. Por. ibidem, s. 418.

³⁰ *Paryska Karta Nowej Europy*, Paryż, 21 XI 1990 (fragmenty), [w:] *Prawa człowieka. Dokumenty międzynarodowe*, tłum. i oprac. B. Gronowska, T. Jasudowicz, C. Mik, Toruń 1993, s. 207.

³¹ A. Rzepliński, op. cit., s. 56–58.

³² C. Marcinkowski, *OBWE wobec wybranych problemów bezpieczeństwa europejskiego*, Warszawa 2010, s. 13–14.

zaakceptowali Pakt Stabilizacji w Europie, w którym zawarte zostały „gwarancje prawno-międzynarodowe pokoju w Europie”³³. W Lizbonie (1996) przyjęta została Deklaracja o wspólnym i całościowym modelu bezpieczeństwa dla Europy w XXI wieku, a w Stambule (1999) – między innymi Karta Bezpieczeństwa Europejskiego³⁴.

Po podpisaniu Aktu Końcowego oraz zorganizowaniu kilku konferencji przeglądowych państwa uczestniczące w KBWE, mimo początkowych rozbieżności, zaczęły dostrzegać potrzebę zinstytucjonalizowania procesu helińskiego. Pierwotnie na strukturę instytucjonalną KBWE składały się jedynie organizowane co dwa, trzy lata spotkania szefów państw i rządów oraz konferencje przeglądowe, a także spotkania ekspertów i konferencje specjalistyczne. Decyzję w sprawie utworzenia organów politycznych (Rady i Komitetu Stałych Przedstawicieli/Wysokiej Rady³⁵) oraz stałych organów administracyjnych (Sekretariatu, Biura do spraw Wolnych Wyborów/Biura Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka oraz Centrum Zapobiegania Konfliktom), a także organizowania spotkań *ad hoc* zawarto w Paryskiej Karcie Nowej Europy. Powołano Urzędującego Przewodniczącego, który razem ze swoim poprzednikiem i następcą tworzą Trójkę³⁶. Ponadto z czasem utworzono szereg organów i urzędów, takich jak: Zgromadzenie Parlamentarne (1991), Wysoki Komisarz do spraw Mniejszości Narodowych (1992), Forum Współpracy w dziedzinie Bezpieczeństwa (1992), Sekretarz Generalny (1992), Trybunał Koncyliacji i Arbitrażu (1994), Stały Komitet/Stała Rada (1993), Urząd Przedstawiciela do spraw Wolności Mediów (1997), Wspólna Grupa Konsultacyjna (1990), Komisja Konsultacyjna do spraw Otwartych Przetworzy (1992)³⁷.

W grudniu 1994 roku podczas szczytu szefów państw i rządów w Budapeszcie podjęto decyzję o przekształceniu Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie w Organizację Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE), która oficjalnie rozpoczęła funkcjonowanie 1 stycznia 1995 roku³⁸.

³³ W. Malendowski, op. cit., s. 421.

³⁴ Ibidem, s. 421–422.

³⁵ W ramach Komitetu funkcjonuje także Forum Gospodarcze.

³⁶ A. Rzepliński, op. cit., s. 14–19.

³⁷ T. Łoś-Nowak, op. cit., s. 247.

³⁸ W. Malendowski, op. cit., s. 425.

Operacje pokojowe KBWE/OBWE. Ustanowienie misji OBWE na Ukrainie

Do zadań Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie należy: 1) określanie kierunku zmian podwyższających poziom zachowań i norm międzynarodowych, a także rozprzestrzeniających wartości demokratyczne; 2) utrzymywanie światowego porządku pokojowego „od Vancouveru po Władystok” z wykorzystaniem takich narzędzi, jak dyplomacja prewencyjna, rozwiązywanie kryzysów i stabilizowanie ładu wojskowego w Europie³⁹. W ramach realizacji pierwszej grupy zadań państwa uczestniczące w KBWE/OBWE przyjęły: Akt Końcowy KBWE, w którym określiły podstawowe zasady regulujące stosunki międzynarodowe⁴⁰; Paryską Kartę Nowej Europy, wymieniającą szereg wartości respektowanych przez wszystkie kraje europejskie (poszanowanie praw człowieka i podstawowych wolności, w tym wolności myśli, sumienia, religii lub przekonań wszystkich ludzi bez względu na rasę, płeć, język i religię)⁴¹; Kodeks postępowania w dziedzinie polityczno-wojskowych aspektów bezpieczeństwa, w którym skatalogowane zostały wszystkie dotychczasowe zasady regulujące stosunki międzynarodowe, rozszerzone o kilka nowych elementów (na przykład dotyczących ustanowienia demokratycznej kontroli nad wojskiem, siłami paramilitarnymi, wewnętrznymi siłami bezpieczeństwa i wywiadu oraz policją)⁴²; Deklarację o wspólnym i całościowym modelu bezpieczeństwa dla Europy w XXI wieku, potwierdzającą – podobnie jak Kodeks – wcześniej opracowane zasady i normy procesu helsińskiego oraz uzupełniającą je o nowe komponenty (demokratyzację, przestrzeganie praw człowieka i podstawowych wolności demokratycznych, praworządność, gospodarkę rynkową i sprawiedliwość społeczną); Kartę Bezpieczeństwa Europejskiego, w której określone zostały wspólne zagrożenia (między innymi konflikty zbrojne), podstawy (między innymi brak prawa do traktowania przez jakiegokolwiek państwo obszaru do niego nienależącego jako własnej strefy wpływów), wspólne odpowiedzi (między innymi przeciwdziałanie czystkom etnicznym) i wspólne mechanizmy (między innymi ustanowienie Zespołów Ekspertów Szybkiego Wspierania i Pomocy)⁴³.

³⁹ R. Zięba, *Funkcjonowanie paneuropejskiego mechanizmu bezpieczeństwa KBWE/OBWE*, „Studia Europejskie” 1998, nr 3, s. 85–87.

⁴⁰ Ibidem, s. 88–89.

⁴¹ J. Jaskiernia, *OBWE i Rada Europy jako płaszczyzny współpracy Wschód-Zachód*, [w:] *Wschód i Zachód w wymiarze globalnym. Doświadczenia z przeszłości a perspektywy na przyszłość*, red. M. Miłek, G. Wilk-Jakubowski, R. S. Brzoza, Kielce 2012, s. 24.

⁴² R. Zięba, op. cit., s. 89–90.

⁴³ W. Malendowski, op. cit., s. 421–423.

Mając na względzie rozpowszechnianie wartości demokratycznych, państwa KBWE podczas odbywającej się w latach 1986–1989 konferencji w Wiedniu wprowadziły pojęcie „wymiaru ludzkiego”, odnoszące się do praw człowieka i podstawowych wolności, kontaktów międzyludzkich i pozostałych kwestii humanitarnych. W celu kontroli wypełniania przez każde z nich zobowiązań w danej dziedzinie ustanowione zostały dwa mechanizmy⁴⁴: wiedeński (wymiana informacji, spotkania dwustronne, informowanie wszystkich państw KBWE, poruszanie zagadnień związanych z „wymiarą ludzką” na spotkaniach KBWE) oraz moskiewski⁴⁵ (system misji niezależnych ekspertów i misji sprawozdawczych)⁴⁶. Ponadto utworzono Biuro do spraw Wolnych Wyborów/Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka, instytucję Wysokiego Komisarza do spraw Mniejszości Narodowych i Urząd Przedstawiciela do spraw Wolności Mediów. Od 1992 roku pierwsza z tych instytucji realizuje Program Skoordynowanej Pomocy. Jego zadaniem jest udzielanie nowo przyjętym państwom niezbędnego wsparcia w zakresie wywiązywania się ze zobowiązań zaciągniętych po przystąpieniu do KBWE/OBWE, a tym samym upraszczanie procesu integracji. W tym celu organizowane są szkolenia dyplomatów, ekspertów z zakresu praw człowieka, prawa konstytucyjnego i administracyjnego oraz seminaria i wizyty studyjne⁴⁷. W ramach rozprzestrzeniania wartości demokratycznych państwa KBWE dodatkowo stosują „kompleksową strategię budowania pokoju w dłuższej perspektywie”⁴⁸. Polega ona na powołaniu instytucji demokratycznych w kraju, w którym sytuacja wewnętrzna była zdestabilizowana przez pewien czas w wyniku wojny domowej o podłożu etnicznym, podejmowaniu działań mających na celu przywrócenie zaufania między skonfliktowanymi stronami, zwalczaniu wszelkich form dyskryminacji, ustanowieniu instytucji zajmujących się ochroną praw człowieka, a także reformie systemu gospodarczego⁴⁹.

⁴⁴ Oprócz omówionych w tekście mechanizmów w dziedzinie „ludzkiego wymiaru” OBWE, odpowiednie mechanizmy powołano także w sferze bezpieczeństwa: mechanizm z La Valletty (1991), mechanizm wiedeński (1990) i mechanizm berliński (1991). Por. C. Marcinkowski, op. cit., s. 49–53.

⁴⁵ Mechanizm wiedeński został opracowany podczas konferencji przeglądowej, która miała miejsce w Wiedniu w latach 1986–1989, natomiast mechanizm moskiewski przyjęto na spotkaniu w Moskwie w drugiej połowie 1991 roku. Por. A. Rzepliński, op. cit., s. 37, 51.

⁴⁶ Ibidem, s. 37–39, 51–54.

⁴⁷ R. Zięba, op. cit., s. 91–93.

⁴⁸ Ibidem, s. 93.

⁴⁹ Ibidem, s. 93–94.

Druga kategoria zadań OBWE obejmuje działania podejmowane w ramach zapobiegania konfliktom, rozwiązywania kryzysów, odbudowy państw po zakończeniu konfliktów oraz stabilizowania ładu wojskowego. Wśród instrumentów wykorzystywanych podczas tego typu czynności można wymienić: otwarty dialog polityczny prowadzony podczas posiedzeń organizacji; polityczne misje przedstawicieli Urzędującego Przewodniczącego; działania podejmowane przez Wysokiego Komisarza do spraw Mniejszości Narodowych; pomoc prawną; środki budowy zaufania i bezpieczeństwa; krótkoterminowe misje wyjaśniające, sprawozdawcze, misje ekspertów oraz długoterminowe operacje pokojowe⁵⁰. Ze względu na cel niniejszego artykułu przeanalizowany zostanie jedynie ostatni rodzaj środków OBWE, czyli misje wysyłane na teren konfliktu.

Każda tego typu misja OBWE musi być zgodna z celami i zasadami Karty Narodów Zjednoczonych, w szczególności z art. 54 (Rozdział VIII), w którym zawarty został obowiązek informowania Rady Bezpieczeństwa ONZ „o działaniach podjętych lub zamierzonych w ramach porozumień regionalnych albo z pomocą organizacji regionalnych dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa”⁵¹. Poza tym, aby OBWE mogło rozpocząć operację pokojową, wymagana jest zgoda wszystkich skonfliktowanych stron. Realizując zadania i cele określonej operacji pokojowej, państwa członkowskie OBWE mogą korzystać z niezbędnych środków i zasobów Unii Europejskiej i NATO lub kierować odpowiednie prośby do innych organizacji oraz instytucji (w tym Wspólnoty Niepodległych Państw)⁵². Misje takie nie mogą polegać na użyciu siły oraz powinny być realizowane w oparciu o zasadę bezstronności. Ponadto operacje OBWE nie mogą zastąpić działania o charakterze politycznym, mającego na celu uregulowanie konfliktu (na przykład porozumienia rozejmowego), w związku z czym muszą być ograniczone w czasie⁵³.

Krótkoterminowe misje wyjaśniające i sprawozdawcze OBWE wysyłane są *ad hoc* w celu dokonania oceny sytuacji w miejscu zagrożonym wybuchem konfliktu lub w strefie konfliktu. Ich zadanie polega na opracowywaniu sprawozdań zawierających wyniki przeprowadzonej oceny oraz zalecenia⁵⁴. Pierwsze tego typu misje zostały wysłane na początku lat dziewięć-

⁵⁰ Ibidem, s. 96–106.

⁵¹ *Karta Narodów Zjednoczonych*, San Francisco, 26 czerwca 1945 r., [online] <http://www.un.org/en/sections/un-charter/chapter-viii/index.html> [dostęp: 25.02.2016].

⁵² W. Malendowski, op. cit., s. 427.

⁵³ T. Bąk, *Misje stabilizacyjne i operacje pokojowe metodą rozwiązywania konfliktów militarnych*, „Zeszyty Naukowe WSOWL” 2012, nr 1, s. 194.

⁵⁴ Ibidem, s. 193.

dziesiątych XX wieku do państw, które zamierzały przystąpić do KBWE, a ich celem było potwierdzenie zdolności owych krajów do wykonywania obowiązków wynikających z uczestniczenia w konferencji⁵⁵. Z kolei długoterminowe operacje pokojowe OBWE są wysyłane w strefy konfliktu o charakterze zarówno międzypaństwowym, jak i wewnętrznym. Do ich zadań należy między innymi: monitorowanie przestrzegania przez strony konfliktu warunków zawieszenia broni uzgodnionych w porozumieniu rozejmowym, obserwowanie procesu wycofywania sił i techniki wojskowej z rejonu konfliktu, udzielanie pomocy medycznej i humanitarnej ludności cywilnej mieszkającej w strefie konfliktu oraz osobom zamierzającym przeprowadzić się do innej miejscowości w obrębie danego kraju lub innego państwa, udzielanie wsparcia w budowie instytucji demokratycznych po zakończeniu konfliktu⁵⁶. Do instrumentu długoterminowych operacji pokojowych KBWE po raz pierwszy odwołała się w ostatniej dekadzie XX wieku w odpowiedzi na konflikty, które wybuchły na terenach byłej Jugosławii oraz byłego Związku Radzieckiego. Pierwszą operacją pokojową KBWE była ustanowiona w sierpniu 1992 roku Misja ds. Federacyjnej Republiki Jugosławii. Później tego typu misje powołano między innymi w Skopje, Gruzji, Estonii, Mołdowie, Tadżykistanie czy Sarajewie⁵⁷. W 1998 roku powołano Misję Weryfikacyjną OBWE w Kosowie. Oprócz misji długoterminowych przeprowadzono również szereg innych operacji, na przykład w Albanii oraz Białorusi (1997). Żadna z nich nie miała jednak charakteru operacji typu *peacekeeping*⁵⁸.

Na podstawie decyzji nr 1117 z 21 marca 2014 roku Stała Rada OBWE, w odpowiedzi na prośbę rządu ukraińskiego, powołała Specjalną Misję Monitorującą na Ukrainie (SMM), składającą się z nieuzbrojonych obserwatorów cywilnych. Początkowo była ona ustanowiona na okres sześciu miesięcy, jednak później jej mandat przedłużono do 31 marca 2016 roku⁵⁹, a następn-

⁵⁵ R. Zięba, op. cit., s. 98.

⁵⁶ T. Bąk, op. cit., s. 194.

⁵⁷ R. Zięba, op. cit., s. 98–101.

⁵⁸ W. Malendowski, op. cit., s. 427–428. Operacje typu *peace-keeping* to tak zwane operacje utrzymania pokoju. Zob. szerzej: *United Nations Peacekeeping Operations. Principles and Guidelines*, New York 2008, s. 1–100, [online] http://www.un.org/en/peacekeeping/documents/capstone_eng.pdf [dostęp: 31.01.2017].

⁵⁹ *Решение № 1117. Размещение специальной мониторинговой миссии ОБСЕ на Украине*, 21 марта 2014 г., [online] <http://www.osce.org/ru/pc/117108?download=true> [dostęp: 27.02.2016]; *Спеціальна моніторингова місія (СММ) ОБСЕ в Україні: факти*, грудень 2016, [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/116924?download=true> [dostęp: 5.12.2017].

nie do 31 marca 2017 roku⁶⁰. Aktualny mandat misji obowiązuje do 31 marca 2018 roku⁶¹. Szefem SMM od 2 kwietnia 2014 roku jest turecki dyplomata Ertuğrul Apakan⁶², a jego pierwszym zastępcą – Alexander Hug (Szwajcaria)⁶³. Obecnie liczebność misji wynosi 1110 osób, wśród nich 629 to obserwatorzy międzynarodowi, 105 to inni pracownicy zagraniczni (tj. szef misji, jego zastępca, radcy, analitycy, rzecznik misji itp.), a 376 osób to lokalni pracownicy (tj. asystenci, radcy, personel administracyjny). Obserwatorzy międzynarodowi pochodzą z 44 państw członkowskich OBWE, przy czym największe grupy obserwatorów przekazały: Stany Zjednoczone (57), Wielka Brytania (44), Federacja Rosyjska (39), Bośnia i Hercegowina (39), Polska (35) oraz Bułgaria (28)⁶⁴.

Mandat misji rozciąga się na całe terytorium Ukrainy, w tym Krym. Główna siedziba SMM znajduje się w Kijowie. Zespoły obserwatorów funkcjonują w dziesięciu największych miastach Ukrainy: Dniepropietrowsku (obecnie Dnieprze), Doniecku, Iwano-Frankiwsku, Kijowie, Ługańsku, Lwowie, Odesie, Charkowie, Chersoniu i Czerniowcach. Na czele każdego zespołu stoi kierownik. Obserwatorzy pracują w małych grupach w systemie zmianowym przez siedem dni w tygodniu⁶⁵. Rozpoczynając SMM, państwa członkowskie OBWE zdecydowały się wydzielić na realizację zadań 900 tys. euro z Funduszu Rezerwowego. Postanowiły ponadto przekazać na cele SMM nadwyżki pieniężne za lata 2011 i 2013, a pozostałą część potrzebnej kwoty zgodziły się pokryć z dobrowolnych składek⁶⁶. W okresie od 21 marca 2015 roku do 31 marca 2016 roku budżet misji wynosił 65 mln euro⁶⁷, tymczasem

⁶⁰ *Мандат спеціальної моніторингової місії ОБСЄ в Україні продовжено ще на один рік, до 31 березня 2017*, 18 лютого 2016 р., [online] <http://www.osce.org/uk/cio/223476> [dostęp: 5.12.2017].

⁶¹ О. Губар, *Моніторингова місія ОБСЄ в Україні продовжена на рік*, 16.03.2017, [online] <http://www.dw.com/uk/моніторингова-місія-обсе-в-україні-продовжена-на-рік/a-37968996> [dostęp: 5.12.2017].

⁶² *Посол Ертурул Апакан*, 10 квітня 2014 р., [online] <http://www.osce.org/uk/special-monitoring-mission-to-ukraine/chief-monitor> [dostęp: 5.12.2017].

⁶³ *Александр Хуг*, [online] <http://www.osce.org/uk/special-monitoring-mission-to-ukraine/principal-deputy-chief-monitor> [dostęp: 5.12.2017].

⁶⁴ *Звіт ОБСЄ станом на 29 листопада 2017 р.*, [online] <http://www.osce.org/uk/special-monitoring-mission-to-ukraine/360101?download=true> [dostęp: 05.12.2017].

⁶⁵ *Спеціальна моніторингова місія (СММ) ОБСЄ в Україні: факти...*, op. cit.

⁶⁶ *Решение № 1117. Размещение специальной...*, op. cit.

⁶⁷ *Решение № 1162. Продление срока действия мандата специальной мониторинговой миссии ОБСЄ на Украине*, 12 марта 2015 г., [online] <http://www.osce.org/ru/pc/154146?download=true> [dostęp: 28.02.2016].

na realizację zadań SMM w okresie od 1 kwietnia 2016 roku do 31 marca 2017 roku przeznaczono 98,8 mln euro⁶⁸, a od 1 kwietnia 2017 roku do 31 marca 2018 roku – 105,5 mln euro⁶⁹.

Cele i zadania misji OBWE na Ukrainie

Głównym celem Specjalnej Misji Monitorującej na Ukrainie jest przyczynianie się – na terenie całego państwa oraz we współpracy z odpowiednimi strukturami wykonawczymi OBWE i właściwymi uczestnikami stosunków międzynarodowych (takimi jak Organizacja Narodów Zjednoczonych i Rada Europy) – do redukcji napięć i zapewnienia pokoju, stabilności i bezpieczeństwa, a także monitorowanie oraz udzielanie wsparcia w wykonywaniu wszystkich przyjętych w ramach OBWE zasad i zobowiązań⁷⁰. Wśród zadań SMM wymieniono:

- zbieranie informacji i przygotowywanie sprawozdań na temat sytuacji w rejonie konfliktu pod kątem bezpieczeństwa;
- ustalanie faktów i opracowywanie raportów o zaistniałych zdarzeniach oraz powiadomieniach na temat określonych incydentów, w tym dotyczących domniemanego naruszenia podstawowych zasad i zobowiązań zaciągniętych w ramach OBWE;
- monitorowanie przestrzegania praw człowieka i podstawowych wolności, w tym praw osób należących do mniejszości narodowych, oraz udzielanie niezbędnego wsparcia w respektowaniu tych praw;
- nawiązywanie kontaktów z władzami lokalnymi, regionalnymi i centralnymi, społeczeństwem obywatelskim, grupami etnicznymi i religijnymi oraz lokalnymi mieszkańcami w celu wykonywania swoich zadań;
- promowanie dialogu w rejonie konfliktu w celu zmniejszenia napięć i normalizacji sytuacji;
- raportowanie o wszelkich ograniczeniach swobody poruszania się misji monitorującej lub innych czynnikach utrudniających wypełnienie mandatu SMM;

⁶⁸ *Мандат спеціальної моніторингової місії ОБСЄ в Україні...*, op. cit.

⁶⁹ О. Губар, *Моніторингова місія...*, op. cit.

⁷⁰ *Решение № 1117. Размещение специальной...*, op. cit.

- koordynowanie działań ze strukturami wykonawczymi OBWE, w tym Wysokim Komisarzem do spraw Mniejszości Narodowych, Biurem Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka oraz Przedstawicielem do spraw Wolności Mediów, udzielanie im wsparcia w wykonywaniu funkcji przy pełnym poszanowaniu ich mandatów, a także współpraca z Organizacją Narodów Zjednoczonych, Radą Europy i innymi uczestnikami stosunków międzynarodowych⁷¹.

W ramach wdrażania w życie powyższych zadań na Ukrainie opracowano dwanaście raportów tematycznych. Pierwszy z nich został opublikowany 12 sierpnia 2014 roku. Dotyczył on wewnętrznych migracji związanych z konfliktem w Donbasie. Obserwatorzy międzynarodowi zwrócili w nim uwagę nie tylko na sytuację uchodźców wewnętrznych, lecz także na problemy wymagające rozwiązania ze strony władz państwa (na przykład brak ram prawnych regulujących migracje wewnętrzne oraz scentralizowanego systemu rejestracji osób, które migrowały)⁷². Kolejny raport dotyczył społeczeństwa obywatelskiego oraz kryzysu na Ukrainie. Przedstawiono w nim między innymi stanowisko ukraińskich organizacji społecznych w sprawie misji OBWE na Ukrainie. Respondenci z jednej strony podkreślili dużą rolę SMM w dostarczaniu obiektywnej i rzetelnej informacji, z drugiej natomiast wezwali misję do bardziej aktywnego angażowania się w rozwiązywanie konfliktu oraz podejmowania wysiłków na rzecz promowania dialogu⁷³. Trzeci raport został opracowany 30 marca 2015 roku. Zaprezentowano w nim spostrzeżenia SMM na temat byłych instytucji rządowych i przedsiębiorstw publicznych w obwodach donieckim i ługańskim. Najwięcej uwagi poświęcono przeniesieniu na terytorium kontrolowane przez władze ukraińskie takich instytucji państwowych, jak szkoły, instytucje bankowe i sądowe, więzienia, domy dziecka, szpitale, oraz określeniu wpływu takiego działania na życie osób zamieszkujących obszar niekontrolowany przez władze w Kijowie⁷⁴. W tym samym dniu opublikowano jeszcze jeden raport, dotyczący wpływu destabilizacji sytuacji na wschodzie Ukrainy oraz aneksji

⁷¹ Ibidem.

⁷² *Thematic Report. Internal displacement in Ukraine*, 12 August 2014, [online] <http://www.osce.org/ukraine-smm/122620?download=true> [dostęp: 28.02.2016].

⁷³ *Тематичний Звіт. Громадянське суспільство та криза в Україні*, 11 лютого 2015 року, [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/217531?download=true> [dostęp: 28.02.2016].

⁷⁴ *Тематичний Звіт. Спостереження щодо колишніх бюджетних установ у Донецькій та Луганській областях*, 30 березня 2015 року, [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/151766?download=true> [dostęp: 28.02.2016].

Krymu przez Rosję na zachodnie obwody państwa. Zawarto w nim ocenę satysfakcji osób mieszkających na zachodzie Ukrainy z działalności „post-majdanych” władz oraz lokalnych i regionalnych instytucji państwowych. Wskazano przy tym na wzrost ich niezadowolenia, wynikający z powolnego wdrażania w życie reform, braku postępów w walce z korupcją oraz negatywnego wpływu konfliktu w Donbasie na sytuację gospodarczą całej Ukrainy⁷⁵. W następnym raporcie SMM opublikowała wyniki dotyczące wdrażania w życie Tymczasowego Porządku, regulującego zasady wjeżdżania do strefy konfliktu w Donbasie oraz wyjeżdżania z niej, a także skutki jego wprowadzenia, w tym konsekwencje działań podjętych przez władze kraju w celu zapewnienia ochrony ludności cywilnej. Wyszczególniono w nim między innymi wady funkcjonowania systemu przepustek (na przykład udzielanie pozwoleń na przejazd osobom nieposiadającym przepustek, problemy z dostępem do informacji na temat procedury otrzymania przepustki, znaczne opóźnienia w procesie wydawania przepustek) oraz problemy, które napotyka ludność cywilna (na przykład konieczność pokonania drogi znajdującej się pod ostrzałem z obu stron w celu otrzymania przepustki, trudności z uzyskaniem dokumentów niezbędnych do otrzymania przepustki, problemy z dostawą pomocy humanitarnej)⁷⁶. Miesiąc później SMM opracowała raport o trudnościach w przekraczaniu przez ludność cywilną granicy administracyjnej z Krymem (w szczególności Tatarów krymskich i osób z proukraińskimi poglądami)⁷⁷. W kolejnym raporcie przedstawiono wyniki ponad rocznego monitorowania realizacji przez władze strategii *gender-mainstreaming*⁷⁸. Zwrócono w nim uwagę między innymi na udział kobiet w życiu politycznym kraju, w szczególności w wyborach parlamentarnych, demonstracjach i protestach społecznych oraz czwartej fali mobilizacji⁷⁹. We wrześniu 2015 roku SMM opublikowała z kolei raport zawierający spostrzeżenia obserwatorów międzynarodowych na temat do-

⁷⁵ *Thematic Report. The impact of the crisis in Ukraine on its western regions*, 30 March 2015, [online] <http://www.osce.org/ukraine-smm/148241?download=true> [dostęp: 28.02.2016].

⁷⁶ *Тематичний Звіт. Захист мирного населення та свобода пересування в Донецькій і Луганській областях*, 6 травня 2015, [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/157021?download=true> [dostęp: 28.02.2016].

⁷⁷ *Тематичний Звіт. Свобода пересування через адміністративний кордон з Кримом*, 19 червня 2015 р., [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/172121?download=true> [dostęp: 28.02.2016].

⁷⁸ Zob. szerzej: A. M. Wróblewska, *Polityka gender mainstreaming w Unii Europejskiej*, [w:] *Плеґ: między ciałem, umysłem i społeczeństwem*, red. K. Palus, Poznań 2011, s. 15–25.

⁷⁹ *Gender Dimensions of SMM's Monitoring: One Year of Progress*, 22 June 2015, [online] <http://www.osce.org/ukraine-smm/165806?download=true> [dostęp: 28.02.2016].

stępu do wody w strefie konfliktu. Wyszczególniono w nim następujące problemy związane z dostępem do czystej wody na obszarach niekontrolowanych przez władze ukraińskie: zniszczenie lub uszkodzenie rur wodociągowych w wyniku prowadzenia działań wojskowych; duża liczba min i niewybuchów; brak możliwości naprawienia uszkodzonych rur wodociągowych ze względu na ciągły ostrzał prowadzony przez obie strony konfliktu; stosowanie norm prawnych ograniczających swobodę przemieszczania się oraz przewożenia wody przez linię demarkacyjną⁸⁰. Następny opracowany przez SMM raport dotyczył dostępu do wymiaru sprawiedliwości w rejonie konfliktu oraz negatywnego skutku przeniesienia sądów, organów prokuratury i innych urzędów administracji publicznej (na przykład urzędów cywilnych) rozmieszczonych w strefie konfliktu na terytorium kontrolowane przez władze ukraińskie. Zwrócono w nim uwagę między innymi na: czynniki ograniczające dostęp do wymiaru sprawiedliwości; problemy związane z utratą materiałów poszczególnych spraw oraz kontynuacją śledztw i postępowań sądowych wszczętych przed konfliktem; trudności z uzyskaniem aktu urodzenia dziecka lub aktu zgonu członka rodziny; brak planów działania poszczególnych organów państwowych w sytuacjach kryzysowych⁸¹. W raporcie opublikowanym 26 sierpnia 2016 roku poruszono z kolei problemy, z którymi spotykają się osoby wewnątrznie przesiedlone w nowym miejscu zamieszkania⁸². Dwa ostatnie raporty poświęcono sytuacji osób cywilnych, które zostały dotknięte konfliktem⁸³, oraz ofiarom wśród ludności cywilnej na wschodzie Ukrainy⁸⁴.

Poza publikacją raportów tematycznych SMM promuje dialog między stronami konfliktu. Na przykład pod koniec 2014 roku dzięki staraniom

⁸⁰ *Доступ до води в охоплених конфліктом районах Донецької та Луганської областей*, вересень 2015 р., [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/183191?download=true> [dostęp: 28.02.2016].

⁸¹ *Тематичний Звіт. Доступ до правосуддя в контексті конфлікту в Україні*, грудень 2015, [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/212321?download=true> [dostęp: 28.02.2016].

⁸² *Тематичний Звіт. Внутрішнє переміщення внаслідок конфлікту в Україні: підвищена незахищеність постраждалого населення та чинники напруженості в громадах*, липень 2016, [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/261206?download=true> [dostęp: 31.01.2017].

⁸³ *Тематичний Звіт. Складне становище цивільного населення, яке постраждало від конфлікту на сході України*, 16 лютого 2017 р., [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/300286?download=true> [dostęp: 5.12.2017].

⁸⁴ *Тематичний Звіт. Жерти серед цивільного населення на сході України 2016 рік*, 16 вересня 2017 р., [online] <http://www.osce.org/uk/special-monitoring-mission-to-ukraine/342126?download=true> [dostęp: 5.12.2017].

misji w miejscowości Trohizbenka (obwód ługański) udało się ustanowić tymczasowe zawieszenie broni, które pozwoliło naprawić uszkodzone rury wodociągowe i sieć elektroenergetyczną, a także dostarczyć pomoc humanitarną dla lokalnych mieszkańców⁸⁵. SMM pomogła nawiązać dialog między skonfliktowanymi stronami także w obwodzie donieckim. Podjęte przez misję przedsięwzięcia umożliwiły ustanowienie tymczasowego zawieszenia broni oraz rozminowanie terenu w celu przeprowadzenia prac naprawczych nad głównym rurociągiem wodnym, przebiegającym wzdłuż linii demarkacyjnej między Majorskiem (kontrolowanym przez siły ukraińskie) oraz Goriwką (kontrolowaną przez siły tak zwanej Donieckiej Republiki Ludowej)⁸⁶. Z kolei 21 lutego 2015 roku SMM umożliwiła dostarczenie pomocy humanitarnej dla ludności cywilnej mieszkającej w Debalcewie (obwód doniecki)⁸⁷. W marcu tegoż roku SMM przyczyniła się do rozminowania przez Siły Zbrojne Ukrainy niebezpiecznych punktów i miejsc znajdujących się w wiosce Kominternowe (obwód doniecki)⁸⁸. Misja sprzyjała ponadto ustanowieniu tymczasowego zawieszenia broni w Szyrokyne (obwód doniecki), co umożliwiło dostarczenie pięćdziesięciu zestawów koców, świec, artykułów spożywczych i środków osobistej higieny mieszkańcom tej miejscowości⁸⁹. Z kolei 27 października 2015 roku SMM przyczyniła się do rozminowania terenu oraz otwarcia mostu w miejscowości Stanyca Ługańska, znajdującej się blisko linii demarkacyjnej⁹⁰.

Dodatkowo SMM opracowała wiele raportów dziennych i sprawozdań operacyjnych, które powstały na podstawie osobistych spostrzeżeń obserwatorów międzynarodowych (szefa misji i jego zastępcy) oraz monitoringu rozwoju sytuacji we wschodniej części Ukrainy. Podczas swoich prac misja korzysta z bezzałogowych statków powietrznych⁹¹ oraz samochodów opan-

⁸⁵ *Звіт СММ ОБСЄ*, 19.11.–03.12.2014, [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/130131?download=true> [dostęp: 28.02.2016].

⁸⁶ *Доступ до води в охоплених конфліктом районах...*, op. cit.

⁸⁷ *Звіт СММ ОБСЄ*, станом на 24 лютого 2015, [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/142551?download=true> [dostęp: 28.02.2016].

⁸⁸ *Оперативний Звіт Спеціальної моніторингової місії в Україні, 9 березня 2015 року: припинення вогню в Комінтерновому уможливує здійснити розмінування*, [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/144246> [dostęp: 28.02.2016].

⁸⁹ *Звіт СММ ОБСЄ*, станом на 8 квітня 2015, [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/150531?download=true> [dostęp: 29.02.2016].

⁹⁰ *Звіт СММ ОБСЄ*, станом на 4 листопада 2015, [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/197341?download=true> [dostęp: 29.02.2016].

⁹¹ *Звіт СММ ОБСЄ*, станом на 17 червня 2015, [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/165246?download=true> [dostęp: 29.02.2016].

cerzonych (10 marca 2015 roku Unia Europejska przekazała SMM dwadzieścia takich samochodów⁹², tyle samo samochodów opancerzonych Mercedes klasy G UE przekazała misji 3 lutego 2016 roku⁹³). Ponadto Specjalna Misja Monitorująca na Ukrainie koordynuje prace Grupy Roboczej ds. Bezpieczeństwa prowadzone w ramach Trójstronnej Grupy Kontaktowej ds. Uregulowania Sytuacji na Wschodzie Ukrainy⁹⁴. We wrześniu 2015 roku SMM zorganizowała w Kijowie 3-dniowe szkolenie dla młodzieży, którego tematem było nawiązywanie dialogu. Odbyło się ono w ramach utworzonej 3 września tego samego roku Młodzieżowej Grupy Kontaktowej⁹⁵. Z kolei w październiku i listopadzie SMM przeprowadziła kampanię wśród uczniów szkół w obwodach donieckim i ługańskim, informując o zagrożeniach związanych z minami i pociskami, które nie wybuchły⁹⁶.

Problemy i utrudnienia pojawiające się podczas realizacji zadań przez SMM

Wykonując swoje zadania, misja OBWE na Ukrainie cały czas napotyka różne problemy i przeszkody. Utrudnieniem, z którym SMM najczęściej ma do czynienia, jest zniszczona w wyniku działań zbrojnych infrastruktura drogowa (w tym mosty) oraz duża liczba min i pocisków, które nie wybuchły. Ruch misji jest także utrudniany przez improwizowane bariery drogowe. Ponadto poważną przeszkodą jest ostrzał prowadzony przez obie strony konfliktu. Przykładowo 26 listopada 2014 roku patrol SMM znalazł się pod ostrzałem prowadzonym z granatnika i samobieżnego zestawu przeciwlotniczego⁹⁷, a 27 lipca 2015 roku patrol misji trafił pod ostrzał prowadzony z broni strzeleckiej⁹⁸. Często dochodzi także do niszczenia mienia SMM. Na

⁹² *Zвіт СММ ОБСЄ*, станом на 11 березня 2015, [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/144496?download=true> [dostęp: 29.02.2016].

⁹³ *Zвіт СММ ОБСЄ*, станом на 10 лютого 2016, [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/221656?download=true> [dostęp: 29.02.2016].

⁹⁴ *Zвіт СММ ОБСЄ*, станом на 3 червня 2015, [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/162336?download=true> [dostęp: 29.02.2016].

⁹⁵ *Zвіт СММ ОБСЄ*, станом на 23 вересня 2015, [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/184826?download=true> [dostęp: 29.02.2016].

⁹⁶ *Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ в Україні допомагає підвищити обізнаність з протимінної безпеки серед школярів у Донецькій і Луганській областях*, 24 листопада 2015, [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/203486> [dostęp: 29.02.2016].

⁹⁷ *Zвіт СММ ОБСЄ*, 19.11.–03.12.2014..., op. cit.

⁹⁸ *Оперативний Звіт Спеціальної моніторингової місії в Україні (СММ): команда СММ потрапила під перехресний вогонь у Широкиному, одного члена Місії поранило*

przykład 9 sierpnia 2015 roku zarejestrowany został pożar czterech samochodów opancerzonych misji zaparkowanych przed siedzibą obserwatorów międzynarodowych w Doniecku⁹⁹. Prace SMM utrudnione są także z powodu ograniczeń swobody poruszania się po terytorium Ukrainy obserwatorów międzynarodowych. Przykładowo, 21 stycznia 2015 roku przy wyjeździe z Ługańska patrolowi SMM uniemożliwiono przejazd przez wioskę Krasna Taliwka. 15 lutego tego samego roku blisko miejscowości Wołnowacha zostało zakwestionowane prawo tłumacza misji do przekroczenia linii demarkacyjnej bez specjalnego zezwolenia¹⁰⁰. 22 lutego 2016 roku w pobliżu kontrolowanej przez siły ukraińskie części miejscowości Żołote ukraińscy żołnierze nie przepuścili misji do najbliższego punktu kontrolnego Sił Zbrojnych Ukrainy¹⁰¹. 25 lutego tegoż roku patrol misji nie został wpuszczony przez żołnierzy tak zwanej Donieckiej Republiki Ludowej do wioski Prymorskie¹⁰².

Podsumowanie

Specjalna Misja Monitorująca OBWE na Ukrainie ma duże znaczenie dla przywrócenia pokoju, stabilności i bezpieczeństwa na wschodzie kraju. Po pierwsze, dzięki bezpośredniej obserwacji rozwoju wydarzeń w Donbasie oraz publikacji wyników swoich spostrzeżeń SMM jest rzetelnym źródłem informacji o przestrzeganiu przez obie strony konfliktu podpisanych w Mińsku porozumień w sprawie zawieszenia broni i wycofania ciężkiej techniki wojskowej z rejonu walk. Po drugie, SMM przeprowadza obiektywne analizy problemów, z którymi na co dzień spotykają się ludzie zamieszkujący strefę konfliktu oraz osoby, które wyjechały do innych obwodów Ukrainy lub za granicę. Sporządza także rekomendacje dla władz Ukrainy oraz tak zwanej Donieckiej Republiki Ludowej i tak zwanej Ługańskiej Republiki Ludowej, określające działania, które należy podjąć w celu poprawienia wa-

осколками, 27 липня 2015, [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/175081> [dostęp: 29.02.2016].

⁹⁹ *Оперативний Звіт Спеціальної моніторингової місії в Україні (СММ): Авто мобілі ОБСЕ були пошкоджені вогнем, 9 серпня 2015, [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/176271> [dostęp: 29.02.2016].*

¹⁰⁰ *Тематичний Звіт. Захист мирного населення та свобода...*, op. cit.

¹⁰¹ *Останні новини від Спеціальної моніторингової місії ОБСЕ в Україні на основі інформації, що надійшла станом на 19:30, 22 лютого 2016, [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/224096> [dostęp: 29.02.2016].*

¹⁰² *Останні новини від Спеціальної моніторингової місії ОБСЕ в Україні на основі інформації, що надійшла станом на 19:30, 25 лютого 2016, [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/224776> [dostęp: 29.02.2016].*

runków życia ludności cywilnej bezpośrednio dotkniętej konfliktem. Po trzecie, SMM – mimo wskazanych utrudnień i przeszkód – aktywnie sprzyja nawiązywaniu dialogu między skonfliktowanymi stronami i umożliwia dostarczenie pomocy humanitarnej, naprawienie uszkodzonych rurociągów wodnych, gazowych i sieci elektroenergetycznych, a także rozminowanie niebezpiecznych terenów. Poprzez kampanię informacyjną misja ponadto stara się zwiększyć bezpieczeństwo ludzi, których życie jest zagrożone przez miny i niewybuchy. Wyniki pracy SMM szef misji i jego zastępca przedstawiają także na różnych forach międzynarodowych, w tym na posiedzeniach Rady Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych.

OSCE SPECIAL MONITORING MISSION TO UKRAINE. OBJECTIVES AND PROBLEMS IN THE IMPLEMENTATION

ABSTRACT

The Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE) is considered to be the largest regional group involved in the maintenance of global peace. In carrying out its tasks, the OSCE refers among others to a tool of peacekeeping operations. Until the 1990s the missions were performed in the former Yugoslavia, Georgia, Estonia, Moldova, Latvia, Tajikistan, etc. After the outbreak of the armed conflict in the east of Ukraine, at the request of the Ukrainian government, an OSCE mission has been established in Donbas as well. This article aims to analyse the objectives of the OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine (SMM), their implementation and emerging problems based on reports of the SMM. After the completion of the analysis, the author answers the question about the importance of the SMM in restoring peace and stability in the eastern regions of Ukraine.

KEYWORDS

OSCE, monitoring mission, Ukraine, conflict

BIBLIOGRAFIA

AKTY PRAWNE

1. *Akt Końcowy Helsinek 1975*, [w:] E. J. Osmańczyk, *Encyklopedia ONZ i stosunków międzynarodowych*, Warszawa 1986.
2. *Karta Narodów Zjednoczonych*, San Francisco, 26 czerwca 1945 r., [online] <http://www.un.org/en/sections/un-charter/chapter-viii/index.html> [dostęp: 25.02.2017].
3. *Paryska Karta Nowej Europy*, Paryż, 21 XI 1990 (fragmenty), [w:] *Prawa człowieka. Dokumenty międzynarodowe*, tłum. i oprac. B. Gronowska, T. Jasudowicz, C. Mik, Toruń 1993.

4. *Решение № 1117. Размещение специальной мониторинговой миссии ОБСЕ на Украине*, 21 марта 2014 г., [online] <http://www.osce.org/ru/pc/117108?download=true> [dostęp: 27.02.2017].
5. *Решение № 1162. Продление срока действия мандата специальной мониторинговой миссии ОБСЕ на Украине*, 12 марта 2015 г., [online] <http://www.osce.org/ru/pc/154146?download=true> [dostęp: 28.02.2017].

RAPORTY

1. *Доступ до води в охоплених конфліктом районах Донецької та Луганської областей*, вересень 2015 р., [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/183191?download=true> [dostęp: 28.02.2017].
2. *Gender Dimensions of SMM's Monitoring: One Year of Progress*, 22 June 2015, [online] <http://www.osce.org/ukraine-smm/165806?download=true> [dostęp: 28.02.2017].
3. *Оперативний Звіт Спеціальної моніторингової місії в Україні*, 9 березня 2015 року: припинення вогню в Комінтерновому уможливило здійснити розмінування, [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/144246> [dostęp: 28.02.2018].
4. *Оперативний Звіт Спеціальної моніторингової місії в Україні (СММ): Автомобілі ОБСЕ були пошкоджені вогнем*, 9 серпня 2015, [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/176271> [dostęp: 29.02.2017].
5. *Оперативний Звіт Спеціальної моніторингової місії в Україні (СММ): команда СММ потрапила під перехресний вогонь у Широкиному, одного члена Місії поранило осколками*, 27 липня 2015, [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/175081> [dostęp: 29.02.2017].
6. *Останні новини від Спеціальної моніторингової місії ОБСЕ в Україні на основі інформації, що надійшла станом на 19:30, 22 лютого 2016*, [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/224096> [dostęp: 29.02.2017].
7. *Останні новини від Спеціальної моніторингової місії ОБСЕ в Україні на основі інформації, що надійшла станом на 19:30, 25 лютого 2016*, [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/224776> [dostęp: 29.02.2017].
8. *Тематичний Звіт. Доступ до правосуддя в контексті конфлікту в Україні*, грудень 2015, [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/212321?download=true> [data dostęp: 28.02.2017].
9. *Тематичний Звіт. Громадянське суспільство та криза в Україні*, 11 лютого 2015 року, [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/217531?download=true> [data dostęp: 28.02.2017].
10. *Тематичний Звіт. Складне становище цивільного населення, яке постраждало від конфлікту на сході України*, 16 лютого 2017 р., [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/300286?download=true> [dostęp: 5.12.2017].
11. *Тематичний Звіт. Свобода пересування через адміністративний кордон з Кримом*, 19 червня 2015 р., [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/172121?download=true> [dostęp: 28.02.2017].
12. *Тематичний Звіт. Спостереження щодо колишніх бюджетних установ у Донецькій та Луганській областях*, 30 березня 2015 року, [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/151766?download=true> [dostęp: 28.02.2017].

13. *Тематичний Звіт. Внутрішнє переміщення внаслідок конфлікту в Україні: підвищена незахищеність постраждалого населення та чинники напруженості в громадах*, липень 2016, [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/261206?download=true> [dostęp: 31.01.2017].
14. *Тематичний Звіт. Жертви серед цивільного населення на сході України 2016 рік*, 16 вересня 2017 р., [online] <http://www.osce.org/uk/special-monitoring-mission-to-ukraine/342126?download=true> [dostęp: 5.12.2017].
15. *Тематичний Звіт. Захист мирного населення та свобода пересування в Донецькій і Луганській областях*, 6 травня 2015, [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/157021?download=true> [dostęp: 28.02.2017].
16. *Thematic Report. Internal displacement in Ukraine*, 12 August 2014, [online] <http://www.osce.org/ukraine-smm/122620?download=true> [dostęp: 28.02.2017].
17. *Thematic Report. The impact of the crisis in Ukraine on its western regions*, 30 March 2015, [online] <http://www.osce.org/ukraine-smm/148241?download=true> [dostęp: 28.02.2017].
18. *Звіт ОБСЄ станом на 29 листопада 2017 р.*, [online] <http://www.osce.org/uk/special-monitoring-mission-to-ukraine/360101?download=true> [dostęp: 5.12.2017].
19. *Звіт СММ ОБСЄ*, 19.11.–03.12.2014, [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/130131?download=true> [dostęp: 28.02.2017].
20. *Звіт СММ ОБСЄ*, станом на 3 червня 2015, [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/162336?download=true> [dostęp: 29.02.2016].
21. *Звіт СММ ОБСЄ*, станом на 4 листопада 2015, [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/197341?download=true> [dostęp: 29.02.2016].
22. *Звіт СММ ОБСЄ*, станом на 8 квітня 2015, [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/150531?download=true> [dostęp: 29.02.2016].
23. *Звіт СММ ОБСЄ*, станом на 10 лютого 2016, [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/221656?download=true> [dostęp: 29.02.2016].
24. *Звіт СММ ОБСЄ*, станом на 11 березня 2015, [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/144496?download=true> [dostęp: 29.02.2016].
25. *Звіт СММ ОБСЄ*, станом на 17 червня 2015, [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/165246?download=true> [dostęp: 29.02.2016].
26. *Звіт СММ ОБСЄ*, станом на 23 вересня 2015, [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/184826?download=true> [dostęp: 29.02.2016].
27. *Звіт СММ ОБСЄ*, станом на 24 лютого 2015, [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/142551?download=true> [dostęp: 28.02.2016].

BIBLIOGRAFIA PRZEDMIOTOWA

1. *Александр Хуз*, [online] <http://www.osce.org/uk/special-monitoring-mission-to-ukraine/principal-deputy-chief-monitor> [dostęp: 5.12.2017].
2. *Бак Т.*, *Misje stabilizacyjne i operacje pokojowe metodą rozwiązywania konfliktów militarnych*, „Zeszyty Naukowe WSOWL” 2012, nr 1.
3. *Czwórka normandzka: nowe działania w sprawie porozumienia z Mińska*, 19.02.2015, [online] http://wyborcza.pl/1,76842,17453780,Czwórka_normandzka_nowe_działania_w_sprawie_porozumienia.html [dostęp: 1.03.2016].

4. Губар О., *Моніторингова місія ОБСЄ в Україні продовжена на рік*, 16.03.2017, [online] <http://www.dw.com/uk/моніторингова-місія-обсе-в-україні-продовжена-на-рік/a-37968996> [dostęp: 5.12.2017].
5. Jaskiernia J., *OBWE i Rada Europy jako płaszczyzny współpracy Wschód-Zachód*, [w:] *Wschód i Zachód w wymiarze globalnym. Doświadczenia z przeszłości a perspektywy na przyszłość*, red. M. Miłek, G. Wilk-Jakubowski, R. S. Brzoza, Kielce 2012.
6. Kardaś S., Konończuk W., *Mińsk 2 – kruchy rozejm zamiast trwałego pokoju*, 12.02.2015, [online] <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2015-02-12/minsk-2-kruchy-rozejm-zamiast-trwalogo-pokoju> [dostęp: 1.03.2017].
7. Łoś-Nowak T., *Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie*, [w:] *Encyklopedia politologii*, t. 5: *Stosunki międzynarodowe*, red. T. Łoś-Nowak, Zakamycze 2002.
8. *Мандат спеціальної моніторингової місії ОБСЄ в Україні продовжено ще на один рік, до 31 березня 2017*, 18 лютого 2016 р., [online] <http://www.osce.org/uk/cio/223476> [dostęp: 5.12.2017].
9. Malendowski W., *Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie*, [w:] *Stosunki międzynarodowe*, red. W. Malendowski, C. Mojsiewicz, Wrocław 2004.
10. Marcinkowski C., *OBWE wobec wybranych problemów bezpieczeństwa europejskiego*, Warszawa 2010.
11. *Migranci i uchodźcy z Ukrainy*, [w:] *Niekontrolowane migracje do Unii Europejskiej*, red. P. Sasnal, „Polski Instytut Spraw Międzynarodowych”, Warszawa 2015.
12. *Олланд розповів, як зароджувався „нормандський формат”*, 14.10.2016, [online] <http://www.unian.ua/politics/1572573-putin-hoche-privlasniti-krim-i-bilshe-nichogo-olland-dopuskae-novi-sanktsiji-proti-rosiji.html> [dostęp: 29.01.2017].
13. *Посол Ертурул Анакан*, 10 квітня 2014 р., [online] <http://www.osce.org/uk/special-monitoring-mission-to-ukraine/chief-monitor> [dostęp: 5.12.2017].
14. Prystrom J., *Konferencja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie*, [w:] *Encyklopedia prawa międzynarodowego i stosunków międzynarodowych*, red. A. Klafkowski et al., Warszawa 1976.
15. *Реакція ОБСЄ на кризу в Україні і навколо неї*, 26 жовтня 2014 р., [online] <http://www.osce.org/uk/home/125576?download=true> [dostęp: 29.01.2017].
16. Rzepliński A., *KBWE/OBWE – w kierunku autentycznego partnerstwa w Nowej Erze?: postawie*, [w:] *Dwadzieścia lat procesu KBWE: od konfrontacji do współpracy*, red. A. Bloed, Warszawa 1995.
17. *Sankcje i Rosja*, red. J. Ćwiek-Karpowicz, S. Secieru, Warszawa 2015.
18. Szumski A., *Status prawny Donieckiej Republiki Ludowej i Ługańskiej Republiki Ludowej*, „Dyplomacja i Bezpieczeństwo” 2015, nr 1 (3).
19. Tkachuk O., *Wpływ konfliktu zbrojnego na sytuację gospodarczą państw poradzieckich*, [w:] *Wyzwania wewnętrzne i zewnętrzne dla obszaru poradzieckiego*, t. 2, red. A. Dąbrowa, M. Pieńkowski, Warszawa 2015.
20. *United Nations Peacekeeping Operations. Principles and Guidelines*, New York 2008, s. 1–100, [online] http://www.un.org/en/peacekeeping/documents/capstone_eng.pdf [dostęp: 31.01.2018].
21. Wróblewska A. M., *Polityka gender mainstreaming w Unii Europejskiej*, [w:] *Płeć: między ciałem, umysłem i społeczeństwem*, red. K. Palus, Poznań 2011.
22. Zięba R., *Funkcjonowanie paneuropejskiego mechanizmu bezpieczeństwa KBWE/OBWE*, „Studia Europejskie” 1998, nr 3.

23. Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ в Україні допомагає підвищити обізнаність з протимінної безпеки серед школярів у Донецькій і Луганській областях, 24 листопада 2015, [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/203486> [dostęp: 29.02.2016].
24. Спеціальна моніторингова місія (СММ) ОБСЄ в Україні: факти, грудень 2016 р., [online] <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/116924?download=true> [dostęp: 5.12.2017].

